

Opettajuuden monet puvut

Siri Kolu

vs. lehtori, Esittävän taiteen koulutusohjelma
Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadia

Roolivaatteet

Ensinnäkin luettelen joitakin opettajan rooleja tai roolivaatteita, joihin opetustilanteessa tulee joskus pukeuduttua. Lista sisältää hyvin erilaisia oppimiskäsityksiä ja täten myös opettajan rooleja, skaala kulkee tutkivasta oppimisesta konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen ja taas ihan Stadian Esittävään taiteeseen jalkautettujen arkihavaintoihin asti.

Opettaja on

- * oppimisprosessin ohjaaja,
- * ryhmäprosessin kuljettaja
- * oppimisympäristön pystyttävä ja yhteiselle foorumille kutsuhuuliija

- * tutkivan oppimisprosessin käynnistäjä
- * tietoaineksen kontestualisoija,
- * provokaattori
- * keskustelun kuljettaja, interventioden, kysymysten tekijä, nimeäjä
- * kanssaoppija ja hämmästelijä

- * oppimistavoitteiden esittäjä ja oppimisen tavoitteellisuuden muistuttaja,
- * aikatauluvahti tai sääntökirja
- * palautteenantaja ja arvioija
- * koulutusinstituution edustaja, koulutuksen tai ammattikuvan ruumiillistuma

- * roolimalli, pelkojen, toivojen, Toisen heijastus eli peilipinta
- * katalysaattori tai dynamo
- * itsensä näkymättömäksi tai tarpeelliseksi tekevä koulun henki

Tarvitaanko opettajaa?

Edellä lueteltu lista rooleja ei edellytä opettajan olemassaoloa. Monet näistä rooleista voi omaksua opiskelija itse. Tavoitteellinen ryhmä voi itseohjautuvasti johtaa itse opiskeluprosessiaan, monissa aikuisopiskelun muodoissa opiskelija itse ottaa vastuun omasta oppimisestaan ja opiskelun toteutuneesta aikataulusta. Oppiminen ei välttämättä inhimillisenä toimintana edellytä opettajaa. Opettajuutta ei tarvita itsestään selvänä, vaikka opettajuuden eri funktiot tai roolipuvut oppimisprosessiin liittyvätkin.

Lista ei myöskään kata kaikkia oppimisen erilaisia mahdollisuuksia. Kasvava määrä monimuoto-opetusta ja etäopiskelua on laajentanut opetuksen ja oppimisen kenttää entisestään. Verkko-oppiminen sisältää monenlaisia kommunikaation ja oppimisen mahdollisuuksia, jotka tarjoavat myös erilaisia opettajan tehtäviä. Opetuksen kommunikaatio saattaa tapahtua yhdeltä ihmiseltä yhdelle, yhdeltä ryhmälle, ryhmältä yhdelle tai pienemmälle osaryhmälle (temaattiset keskusteluympäristöt), opettaja voi kommentoida tehtäviä on –line tai sovitulla tavalla jälkeinpäin (esimerkiksi sähköpostitse.) Tällaisissa avoimissa oppimisympäristöissä opettajan rooli määräytyy hyvin toisin kuin Stadian Esittävän taiteen kaltaisissa oppilaitoksissa, joissa teatteri-ilmaisun ohjaajuuden opettaminen perustuu pitkälle läsnäoloon, käytännön toimintaan (Deweyn Learning by doing taitaa olla koko ammattikorkeakoulun motto) ja jatkuvaan palautteeseen.

Opettaja on siis myös oppilaitoksensa arvojen kannatteliija: koulussa edustetun oppimiskäsityksen ja toimintakulttuurin edustaja. Puhun nyt oikeastaan arjen toimissa näkyvästä suhteesta toiseen vähän (Martin Buberilaisessa) hengessä kuin oppilaitosten verkkosivuilla esiteltävästä opetusfilosofiasta. Suhde opiskelijaan – suhteen tasavertaisuus, dialogin kaksisuuntaisuus ja oppilaiden vaikutusmahdollisuus omaan opiskeluunsa näkyvät arjen toimissa, siinä miten paljon on mahdollistettu aikaa oppilaan ja opettajan kohtaamisille, opetustilanteiden jälkeiselle/aikaiselle reflektiolle tai oman oppimisen arvioinnille (erityisesti itsearvioinnille ja vertaisarvioinnille opettajan arvioinnin rinnalla).

Mihin taideopettajaa tarvitaan?

Toisenlaiseen kysymyksenasetteluun päästään, jos mietitään opettajuutta nimenomaan taideopettamisen kontekstissa. Onko taiteen alueen tietojen ja taitojen opettamisessa opettajalla eri rooli kuin muilla oppimisen alueilla? Onko taideopetuksessa opettaja jollain tavalla

imartelevasti välttämättömämpi? Käytän esimerkkinä taideopetuksesta omaa alaani, teatteri-ilmaisun ohjaajien koulutusta.

Teatterityössä ihminen käyttää itseään instrumenttina. Keskeistä oppimiselle on paitsi tarvittavien ammatillisten valmiuksien saavuttaminen myös kyky ammatilliseen reflektioon, jossa voidaan arvioida omaa oppimista. Katsotaan itseä lavalle esitystilanteeseen, analysoidaan epäonnistumisen hetkeä, puretaan esitysjännityksen syitä. Reflektiotaiteiden opettajana ja peilinä taideopettajana on varsinkin alkuvaiheessa sangen välttämätön.

Teatteri-ilmaisun ohjaajan työnkuva on laaja ja kattaa monta eri työroolia esiintyjyydestä käsikirjoittajuuteen ja opettajuuteen asti. Opettajuuden ja ohjauksen opettaminen vaatii toisenlaista kulmaa oppimisprosessiin – opetetaan syvästi metataitoja: opettaja vie ryhmää samanaikaisesti eteenpäin senhetkessä tehtävän suorittamisessa, mutta aika ajoin avaa opetustilanteen myös ryhmäprosessin tarkasteluun antaakseen opiskelijalle välineitä samankaltaisen ryhmäprosessin luotsaamiseen. Teatteri-ilmaisun ohjaajassa ei ole siis kahta sielua yhdessä ruumiissa (taiteen tekijä ja instrumentti, kuten perinteisissä esiintyvän taiteen ammattiteissa), vaan itse asiassa kolme, taiteen tekijä, instrumentti, mutta myös taiteellisen prosessin tuleva opettamista/ohjaamista opiskeleva henkilö.

Arkisessa työssäni Esittävän taiteen koulutusohjelmassa tunnen oman työni olevan välttämättömyysnäkökohdasta katsoen juuri näiden kolmen rinnakkaisen prosessin kuljettamista – pidän yllä eri puolia oppimisprosessista, muistutan mieleen, kysyn, pysäytän ja autan pohtimaan. Opettajan työ tällaisessa ympäristössä on lähellä mahdollistajan roolia, autan tulemaan asian äärelle, vaikka sen omaksuminen onkin oppilaan oma tehtävä.

Opettajaa ei suoranaisesti tarvita, mutta hän voi olla tehokas apu oppimisprosessissa. Opettajan tarpeellisuus liittyy suoraan hänen opetustaitoonsa, mutta myös hänen kykyynsä lukea tilannetta ja sen sisältämiä mahdollisuuksia. Tässä opetushetken on-line –työskentelyssä on mielestäni suurin opettamiseen liittyvä tutkittava ydin – mitä käyttöteorian tasolla tapahtuu? Millaisia valintoja opettaessani teen? Edistänkö tasa-arvoa, humanistisia arvoja, aitoa kriittistä oppimiskulttuuria? Opettaminen, kuten oppiminenkin on pysäyttämätön prosessi. Itse perustelen opettajan rooliani omalla kehityksen vaatimuksellani: niin kauan kuin haluan itse kehittyä opettajana, löytää itsekin uusia kulmia opettamiini asioihin ja opetusmetodeihini, voin perustella paikkani opetusryhmässä jollain tavalla tarpeellisenä.